

บทที่ 4

บทบาทของสมาชิกเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน

ในบทนี้จะเป็นการกล่าวถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว การก่อตัวของกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอื่น ๆ หรือองค์กรใดบ้าง กลยุทธ์ในการดำเนินงานและบทบาทในการเคลื่อนไหวดังกล่าวก่อให้เกิดผลอย่างไรบ้าง

เหตุการณ์ที่มีการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

เมื่อรัฐบาลออกนโยบายในการบริหารประเทศที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของราษฎรในประเทศบางส่วน โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรภาคอีสาน อันเป็นสาเหตุในการรวมตัวกันของผู้เดือดร้อนดังกล่าว เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและผลประโยชน์ที่ตนควรจะได้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างปี 2535 - 2537 ที่รวบรวมได้มีดังนี้

การคัดค้านโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้ในป่าสงวนที่เสื่อมโทรม (คจก.) โดยมีการชุมนุมประท้วงในเดือนมิถุนายน 2535 หลังจากนั้นรัฐบาลจึงได้ตัดสินใจยกเลิกโครงการดังกล่าว นายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี (ในขณะนั้น) ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2535 ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้(คจก.) นั้น คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเรื่องนี้แล้ว เห็นว่าโครงการนี้ยังเป็นโครงการที่ดีในด้านหลักการ แต่การปฏิบัติมีปัญหาและสืบทอดมาช้านานในบางพื้นที่ คณะรัฐมนตรีจึงได้มีการตกลงกันใน 3 ข้อที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวคือ

1. ให้ล้มเลิกเป้าหมายที่จะมีโครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้ทั่วประเทศ
2. พื้นที่ใดยังไม่ดำเนินการให้ชะงักโครงการไว้ก่อน
3. โครงการใดเริ่มแล้วให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาหนึ่งชุดเพื่อพิจารณา คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน โดยมีตัวแทนจากหน่วยราชการต่าง ๆ พร้อมด้วยตัวแทนภาคเอกชน รวมทั้งอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ องค์กรเอกชน เข้ามาเพื่อช่วยประเมินผลและสำรวจว่า โครงการที่

ดำเนินไปแล้วมีจุดอ่อนอย่างไร เพื่อพิจารณาแก้ไขภายใน 30 วัน¹

หลังจากที่มีการสรุปผลและยกเลิกโครงการ คจก. แล้ว ยังมีบางพื้นที่ที่ยังคงได้รับความเดือดร้อนจากโครงการดังกล่าวที่ดำเนินการไปแล้ว ไม่ได้รับการเยียวยาจากรัฐบาลสมัยต่อมา ดังนั้นเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2536 ชาวบ้านหมู่บ้านเทพประทาน เทพชมพูนาคอดมวังขอนแก่นหนองหญ้าปล้อง อำเภอสีชมพูน จังหวัดขอนแก่น จึงได้รวมตัวกันประท้วงรัฐบาลเพื่อกดดันให้แก้ไขปัญหายังคงค้างอยู่

การคัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูลร่วมกับคณะกรรมการฟื้นฟูชีวิตและชุมชนลำนํ้ามูล (ชชช.) มีการชุมนุมประท้วงหลายต่อหลายครั้ง เริ่มตั้งแต่วันที่ 27 กุมภาพันธ์ ถึง 7 มีนาคม 2536 ได้มีชาวบ้านในเขต กิ่งอำเภอดอนมดแดง อำเภอวารินชำราบ อำเภอพิบูลมังสาหาร และอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 200 คน รวมตัวกันชุมนุมประท้วงคัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูลที่บ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร ได้เกิดเหตุจนมีผู้ได้รับบาดเจ็บ สาเหตุมาจากมีทั้งผู้สนับสนุนและผู้คัดค้านการสร้างเขื่อนเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกันขึ้น

เมื่อวันที่ 12 มีนาคม มีการประชุมหารือระหว่างตัวแทนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) กับตัวแทนของกลุ่มผู้คัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูลที่ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งปรากฏว่า สามารถทำความเข้าใจได้ในหลักการ 5 ข้อคือ

1. กฟผ. จะทำแผนที่ประกาศเขตนํ้าท่วม 108 เมตร จากระดับนํ้าทะเลปานกลางให้แก่สาธารณชนทราบ รวมทั้งผู้เสียหายภายใน 30 วัน นับตั้งแต่มีการตกลงกันได้
2. กฟผ. จะขอใช้ค่าเสียหายที่ดินและคํารื้อถอนแก่ผู้ที่เสียหายและครอบครัว ทั้งนี้จะรวมค่าเสียหาย สิ่งปลูกสร้าง ต้นไม้และทรัพย์สินอื่นที่ถูกนํ้าท่วมตามข้อ 1 นอกจากนี้ราษฎรที่อยู่บ้านหัวเหว่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนและต้องการที่อยู่อาศัยใหม่ กฟผ. จะดำเนินการให้โดยจะจัดสรรบ้านที่ดิน ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ให้กับผู้ได้รับผลกระทบตามความเหมาะสม ให้ใกล้แหล่งนํ้าและที่อยู่อาศัยเดิม หาก กฟผ. จัดหาที่ดินไม่ได้ ยินดีให้ผู้รับผลกระทบไปหาที่ดินใหม่ที่มีสภาพใกล้เคียงกับที่ดินเดิมไม่เกิน 10 ไร่ กฟผ. จะจ่ายเงินตามราคาท้องตลาด ส่วนที่ดินที่เหลือไม่เต็มแปลงใช้ประโยชน์ไม่ได้แล้ว กฟผ. จะรับซื้อจากหลักการเวนคืนที่ดิน

¹ "สรุปข่าวในประเทศ", มติชนสุดสัปดาห์ (26 กรกฎาคม - 2 มิถุนายน 2535) : 5.

4. หากปรากฏว่ามีโรคพยาธิใบไม้เกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน กฟผ. จะรับผิดชอบในการรักษา รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลแก่ผู้เสียหายทุกคน

5. ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาหนึ่งชุด ประกอบด้วยตัวแทนของ กฟผ. กรมประมง ชาวบ้าน และนักวิชาการที่ชาวบ้านเลือกมา ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบการสร้างเขื่อนและกำหนดหลักการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบต่อไป²

วันที่ 14 ตุลาคม 2537 ที่หน้าศาลว่าการจังหวัดอุบลราชธานี ชาวบ้านปากมูลร่วมกับ สกย.อ. เคลื่อนไหวเรียกร้องผลตอบแทนด้านการประมง หลังจากที่เคยเรียกร้องมาแล้วเมื่อวันที่ 24 เมษายน ในปีเดียวกันซึ่งได้สลายด้วยการจัดตั้งอนุกรรมการขึ้นมา เพื่อดูแลรับผิดชอบผู้ที่ได้รับผลกระทบทางด้านการประมง แต่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขหรือดำเนินการใด ๆ เลย

แก้วสรร อติโพธิ³ รองอธิการบดี ฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวถึงความขัดแย้งในเรื่องเขื่อนปากมูลว่าไม่ใช่ปัญหาที่ใหญ่โตมากมายอะไรมาก สิ่งที่ชาวบ้านต้องการจริง ๆ ก็คือ การตั้งรกรากใหม่ ไม่ใช่การสร้างปัญหาว่าใน 3 ปีที่สร้างเขื่อนนี้ ชาวบ้านจับปลาไม่ได้” และ “มันเป็นเรื่องของนโยบายกับหลักการ ซึ่งในระบบของไทย ในการปฏิบัติราชการยังไม่มี การยอมรับ ของเรามีแต่ค่าเวนคืน ค่าตัดตอนไม้ นี่เป็นเรื่องหลักการใหม่ เป็นเรื่องของยุคสมัย คนที่จะมาชี้ชัดและตัดสินใจอย่างรับผิดชอบก็คือรัฐบาล...”⁴

ผู้วิจัยได้รวบรวมมาทั้งสองเหตุการณ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับที่ดินทำกินซึ่งส่วนใหญ่ใช้ทำการเกษตร การดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลบางอย่างส่งผลถึงผลผลิต ราคาที่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง เกิดการเอารัดเอาเปรียบทำให้เกษตรกรเป็นหนี้ต่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จนไม่สามารถที่จะชดใช้ได้ทันเวลาที่กำหนด ก็ได้มีการชุมนุมประท้วงกันอีกเป็นระยะ ๆ โดยไม่ได้หายไปจากสังคมที่เป็นอยู่ พอที่จะกล่าวอ้างได้ดังนี้

² “สรุปข่าวในประเทศ”, มติชนสุดสัปดาห์ (19 มีนาคม 2536) : 5.

³ เพ็ญญา หงษ์ทอง, “ทางออกปากมูลประตูที่เปิดตาย?”, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (4 - 10 ธันวาคม 2537) : 18.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

เมื่อวันที่ 1 - 4 มีนาคม 2536 ได้นำการประชุมเรียกร้องของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลัง จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดนครราชสีมา เพื่อให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาราคามันสำปะหลังตกต่ำ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว มีเกษตรกรเข้าร่วมชุมนุมอยู่ 4 วัน ที่ อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ รัฐบาลจึงได้ส่งตัวแทนเข้าเจรจาแก้ปัญหา

เมื่อวันที่ 22 - 25 มีนาคม 2536 นำการประชุมเรียกร้องกรณีปัญหาของผู้เลี้ยงสุกรรายย่อย ราคาสุกรมีชีวิตตกต่ำ ได้มีการเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหโดยการค้าเสรี และเรียกร้องให้รัฐบาลประกันราคาสุกรมีชีวิต การชุมนุมได้เริ่มที่หน้าศาลากลางจังหวัดมหาสารคาม และเดินทางไปยัง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีการปิดถนนสายมหาสารคาม - กรุงเทพฯ 2 วัน และเผาหุ่น นายกรัฐมนตรี (ในขณะนั้น) ด้วย

เมื่อวันที่ 20 - 25 มิถุนายน 2536 นำการประชุมเกษตรกรผู้ประสบปัญหาในการปลูกมะม่วงหิมพานต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดร้อยเอ็ด เรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหโดยผ่อนปรนหนี้สินกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เนื่องจากประสบกับภาวะความแห้งแล้งทำให้ผลผลิตตกต่ำ

เมื่อเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน 2536 นำการประชุมเกษตรกรที่จังหวัดกาฬสินธุ์และเดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยยุติที่เขื่อนลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา และยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหจำนวน 9 ปัญหา

เมื่อวันที่ 30 มกราคม - 15 กุมภาพันธ์ 2537 นำการประชุมเกษตรกรที่จังหวัดนครราชสีมา และเดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยยุติที่อำเภอหินกอง จังหวัดสระบุรี เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหที่เคยยื่นไว้

ผลจากการศึกษาของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง ในระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2536 - 30 กันยายน 2537 เกี่ยวกับการชุมนุมประท้วงรัฐบาล สรุปได้เป็นหัวข้อดังนี้⁵

⁵ "“มือบในรอบ 1 ปีรัฐบาลชวน ภาพสะท้อน “การกระจายอำนาจ””, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (27 พฤศจิกายน - 3 ธันวาคม 2537) : 20.

1. ปัญหาในการชุมนุมร้องเรียน พบมากที่สุดคือ การชุมนุมเนื่องมาจากความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า การคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ และการต่อต้านขยะมลพิษจากอุตสาหกรรม

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการชุมนุมเรียกร้องเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตรมากที่สุด

3. สถานที่ที่ใช้ในการชุมนุมประท้วงคือบริเวณ ศาลากลางจังหวัด เป็นส่วนใหญ่

4. ผู้นำชาวบ้านในระดับหมู่บ้าน ตำบลที่เป็นผู้นำในการชุมนุมเรียกร้อง

5. ผู้ที่ถูกเรียกร้องให้แก้ปัญหา ถ้าเป็นบุคคลที่ถูกเรียกร้องจากที่ชุมนุม ซึ่งรวมถึงการยื่นหนังสือเรียกร้องให้แก้ปัญหาที่มีมากที่สุด คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด ในส่วนกลาง มีการยื่นข้อเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีแก้ปัญหาที่มากที่สุด รองลงมาได้แก่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

6. จากการชุมนุมประท้วงเป็นเรื่องที่รัฐกับประชาชน ขัดแย้งกันมากที่สุด และเป็นความขัดแย้งเรื่องทรัพยากรดิน น้ำ ป่า มากเป็นอันดับหนึ่ง ส่วนความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกินในเขตป่าเป็นอันดับสอง เมื่อจำแนกในรายละเอียด ก็พบว่าความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกินในเขตป่ามากที่สุดเป็นเรื่องการชุมนุมเพื่อคัดค้านการขับไล่ อพยพเคลื่อนย้ายของชาวบ้านออกจากพื้นที่ทำกินในเขตป่าและขอให้ออกเอกสารสิทธิให้ปรับเขตอุทยานเพื่อรับรองที่ทำกิน

ประเด็นปัญหาที่จะใช้ชักชวนสมาชิก สกยอ. ร่วมเคลื่อนไหว ในเดือนพฤษภาคม 2538

1. การทวงถามผลการดำเนินงานตามบันทึกข้อตกลง ในปัญหาของเกษตรกร 9 ข้อ ที่ลงนามไว้ร่วมกันกับ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ที่ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2538 และปัญหาการจัดที่ดินทำกินให้แก่สมาชิก สกย.อ. ที่ยากจนและไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยเรียกร้องให้ตรวจสอบที่ดิน สปก.4-01 ที่แจกจ่ายให้แก่ผู้ที่ขาดคุณสมบัติของการเป็นเกษตรกรผู้ยากจนในทุกจังหวัด และยึดคืนมาแจกจ่ายคนจน (โดยเฉพาะบุคคลที่ร่วมเป็นสมาชิก สกย.อ.)

2. เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสนับสนุนให้กำลังใจ แก่ นายมณฑล ชาติสุวรรณ และ ร.ต.ฉลาด วรจักร ในฐานะเคยเป็นแนวร่วมด้วยกันมาก่อน (อาจเป็นไปได้เฉพาะบุคคลที่เป็นแกนนำ)

3. มาเป็นแนวร่วมในการสนับสนุนกิจกรรมของสมาพันธ์ประชาธิปไตย ในฐานะองค์กรพันธมิตร เพื่อกดดันรัฐบาลโดยมาสมทบกับกลุ่มสมาพันธ์ฯ สนนท. NGO บางกลุ่ม ฯลฯ โดยโจมตีรัฐบาลว่า ทุจริตฉ้อฉล ช่มชู้ ทำร้ายประชาชน บิดเบือนความจริง สร้างความแตกแยกในแผ่นดิน ในลักษณะ "ภาคนิยม" การทำผิดกฎหมาย และการใช้กฎหมายโดยเลือกการปฏิบัติ ไร้สำนึก ไร้คุณธรรมและจริยธรรม ตระบัดสัตย์

4. ข้อเรียกร้องอื่น ๆ เฉพาะพื้นที่ที่ยังคงมีปัญหาและรัฐยังไม่สามารถแก้ไขได้ล่วงหน้าไป อาทิเช่น

- กลุ่มประท้วงคัดค้านการระเบิดหิน โรงโม่หิน ที่ จังหวัดเลย และ จังหวัดอุดรธานี
- กลุ่มราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากการเวนคืนที่ดินตามโครงการเขื่อนสิรินธร ที่จังหวัดอุบลราชธานี เชื้อนโป่งขุนเพชร ที่จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น
- กลุ่มราษฎรที่มีปัญหาที่ดินทำกิน ที่ราชพัสดุอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ที่สาธารณะทุ่งพันขันธุ์ จังหวัดสกลนคร เป็นต้น
- กลุ่มราษฎรที่ได้รับการจัดสรรที่ดินตามโครงการ คจก. ที่ไม่เป็นธรรม
- กลุ่มราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตป่า ป่าสงวน อุทยาน ที่สาธารณะ ฯลฯ ที่ต้องการได้รับเอกสารสิทธิ์ สปก. 4 - 01

จากเอกสารใบปลิวของ สกย.อ. ลงวันที่ 10 ตุลาคม 2538 ได้ยื่นข้อเรียกร้องการลงนามเกี่ยวกับข้อตกลงเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2538 แต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินการตามที่ตกลงแต่อย่างใด และได้เรียกร้องเพิ่มเติมกรณีพิพาทที่ดินที่จังหวัดขอนแก่น กรณีเขื่อนลำพระที่จังหวัดนครราชสีมา และกรณีเชื้อนโป่งขุนเพชรที่จังหวัดชัยภูมิ

“ความจริงแล้ว เราไม่อยากออกมาเรียกร้องด้วยวิธีการสร้างมีอบเช่นนี้หรอก เพราะการชุมนุมแต่ละครั้งชาวบ้านต้องมีเงินสำรอง สำหรับรับผิดชอบต่อชีวิตตนเองและต้องเสี่ยงต่อการถูกสลายด้วยกำลัง แต่ก็ไม่มีทางเลือกอื่นที่จะทำเพราะปัญหาที่เกิดขึ้นสมทุกวัน ๆ นับสิบปีนั้นแทบไม่มีรัฐบาลชุดไหนที่หันมาแก้ไขปัญหให้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามเราก็ไม่ได้หวังว่าการทำมีอบ จะสามารถแก้ปัญหาได้ทันที แต่เป้าหมายที่แท้จริงคือการชุมนุมนำไปสู่การเจรจาอย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันมากกว่า เพราะจะทำให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างฝ่ายรัฐกับประชาชน” นายบำรุง คะโยธา กล่าวไว้⁶

“ปัญหาที่ทำให้เกิดมีอบ มีสาเหตุมาจาก⁷

1. นโยบายของรัฐบาล ในการพัฒนาประเทศด้วยการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ การขยาย

⁶ ““มีอบ” วิถีแห่งผู้ทุกข์ทนแตกต่างในความเหมือน”, ผู้จัดการรายวัน (30 - 31 ธันวาคม 2538) : 12.

⁷ สมพันธ์ เตชะอธิก, “การทำมีอบและการปราบมีอบประชาชน”, เนชั่นสุดสัปดาห์ (8 - 14 มีนาคม 2539) : 32.

ถนน การกำหนดนโยบายป่าที่ดินที่ยึดเอาชุมชนและที่ดินไปจากชาวบ้าน ฯลฯ อันส่งผลให้ชาวบ้านต้องสูญเสียที่ดิน การทำมาหากิน การทำลายสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

2. ภาครัฐกิจเอกชน ที่ก่อกมลพิษทั้งโรงงาน บริษัท ห้างร้าน ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำหรือชุมชน และปล่อยน้ำเสีย ควันพิษ เสียงดัง กลิ่นเหม็น การเอาเปรียบค่าแรงและสวัสดิการ ฯลฯ

3. ภาครัฐราชการ ในการทำร้ายประชาชน การเอาวัดเอาเปรียบเหยียดหยามประชาชน ด้วยการใช้อำนาจบาตรใหญ่และโกงกินบ้านเมือง บางครั้งภาครัฐราชการได้จัดมือบขขึ้นมาเองเพื่อตอบสนองเจ้านายคนใดคนหนึ่ง หรือนโยบายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

4. อิทธิพลท้องถิ่น ทั้งจากการโกงเลือกตั้งกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ส.จ. ส.ส. การแย่งที่ดิน การเช่นฆ่าผู้อื่น การคดโกงงบบพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ ฯลฯ"

"ผมว่าชาวบ้านที่มาร่วมใหญ่ในครั้งนี้ เป็นผู้บริสุทธิ์และมีความเดือดร้อนจริง แต่หากจะมองว่ามีเบื้องหน้าเบื้องหลังอย่างไรนั้น ไม่มีใครตอบได้ อันนี้จะอยู่ที่แกนนำเป็นหลัก ดูอย่าง สกย.อ. ภายใต้การนำของนายนคร ก็แล้วกัน" เจ้าหน้าที่ตำรวจยศพันตำรวจตรีสังกัดกองบังคับการตำรวจสันติบาล ที่เกาะติดอยู่กับสถานการณ์คนหนึ่งให้ความเห็น⁸

จากปี 2535 จนถึง 30 มีนาคม 2539 มีการเคลื่อนไหวสำคัญ ๆ อีก 4 มือบด้วยกัน คือ⁹

1. มือบของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งราคาตกต่ำ 40 - 50 สตางค์ ต่อกิโลกรัม โดยเรียกร้องให้อยู่ในราคา 75 สตางค์ มีเกษตรกรเข้าร่วมราว 3,000 คน ชุมนุมอยู่ 4 วัน รัฐบาลยอมปฏิบัติตามเฉพาะในปีการผลิต 2535/2536 เท่านั้น

2. มือบของผู้เลี้ยงสุกร เรื่องราคาสุกรมีชีวิตตกต่ำ และ พ.ร.บ. ฆ่า และจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2535 ที่เปิดโอกาสให้ธุรกิจขนาดใหญ่ผูกขาดการฆ่า และจำหน่ายเนื้อสัตว์แต่เพียงผู้เดียว มีผู้เลี้ยงสุกร 4,000 คน ชุมนุมประท้วงและปิดถนนสายมหาสารคาม - กรุงเทพฯ เป็นเวลา 2 วัน เมื่อเดือนมีนาคม 2536 รัฐบาลตกลงให้มีการยืมเงินกองทุนช่วยเหลือเกษตรกร โดยไม่มีดอกเบี้ย และแก่ พ.ร.บ. แต่ข้อตกลงไม่มีผลทางปฏิบัติ

⁸ ทีมข่าวการเมือง, "'มือบคนจน" ข้อเสนอที่ยังไม่มีคำตอบจาก "บรรหาร"', สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (14 - 20 เมษายน 2539) : 7.

⁹ สมพันธ์ เตชะอธิก, "สกย.อ.ภายใต้ผู้นำใหม่จะก้าวไปในทิศทางไหน?", เนชั่นสุดสัปดาห์ (26 เมษายน - 2 พฤษภาคม 2539) : 34.

3. มีอบของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงหิมพานต์ 17 จังหวัด ภาคอีสาน ในเดือนมิถุนายน 2536 มีผู้เข้าร่วม 3,000 คน ปัญหาดังกล่าวเกิดจากนโยบาย 4 ประสานของรัฐ ประกอบด้วยกรมส่งเสริมการเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ บริษัทศิริชัย 25 และเกษตรกร แต่มีปัญหามะม่วงหิมพานต์พันธุ์ไม่เหมาะสม และไม่ให้ผลผลิตตามที่โฆษณาไว้ ทำให้เกษตรกรติดหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รายละร่วม 100,000 บาท จึงเรียกร้องให้แขวนหนี้ไว้ 15 ปี งดคิดดอกเบี้ย 10 ปี และคิดดอกเบี้ยร้อยละ 6 ใน 5 ปีสุดท้าย ให้รัฐจัดสรรงบประมาณฟื้นฟูชีวิตใหม่ ตั้งคณะกรรมการทุกฝ่าย รัฐบาลจัดให้มีการตั้งกรรมการไตรภาคี ประชุมกันหลายครั้ง แต่ไม่มีผลทางปฏิบัติ

4. มีอบ 9 ปัญหา ชุมนุมกัน 4 ครั้ง วันที่ 19 ตุลาคม 2536 เกษตรกรซึ่งได้แก่ 3 มีอบข้างต้นคือ มั่นสำปะหลัง สุกร มะม่วงหิมพานต์ และอีก 6 ปัญหา ได้แก่ ปัญหาเรื่องข้าว วัชพลาสติก หรือวัชอีสานเทียมไม่ออกลูก หม่อนไหม เรื่องการกู้ยืมเงินทุนดอกเบียดำ พ.ร.บ.สภาเกษตรกรแห่งชาติ ปัญหาป่าที่ดิน และโรงไม้หิน

ในการวิจัยเชิงสำรวจของ ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และคณะของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของภาคอีสานตั้งแต่ปี 2528 - 2537 พบว่ามีความขัดแย้ง 932 กรณี มีปัญหาที่ดินมากที่สุด 504 กรณี ป่าไม้ 290 กรณี น้ำ 89 กรณี และแร่ธาตุ 49 กรณี ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่ชาวบ้านขัดแย้งกับหน่วยงานราชการ 535 กรณีหรือร้อยละ 57.4¹⁰

เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2539 ได้มีกลุ่ม สกย.อ. เดินทางมาจาก อำเภอบุญทริก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาล เรื่องได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนสิรินธร อันเป็นปัญหาค้างมาหลายรัฐบาลแล้ว ยังไม่ได้รับการชี้แจงให้เป็นเข้าใจ สำหรับในวันเดียวกัน นายสุวิทย์ คุณกิตติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ในขณะนั้น) ได้ไปร่วมประชุมและชี้แจงความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรที่ได้ร้องเรียนมาก่อนหน้านี้ที่จังหวัดขอนแก่น โดย นายสุวิทย์ คุณกิตติ ได้กล่าวว่าในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรที่ผ่านมาทางรัฐบาลได้พยายามหาทางแก้ไขปัญหาให้แล้วเสร็จให้เร็วที่สุด ซึ่งบางปัญหาก็สามารถแก้ไขให้เสร็จสิ้นไปแล้ว บางปัญหาก็ยังเสร็จไม่ทันเนื่องจากการทำงานที่ไม่เป็นระบบ

¹⁰ สมพันธ์ เตชะอธิก, สกย.อ.ภายใต้ผู้นำใหม่จะก้าวไปในทิศทางไหน?, หน้า 34.

ปัญหาของเกษตรกรที่มาชุมนุมประท้วงตามที่ผู้วิจัยเสนอนั้น รวบรวมมาจากรายงานผลการเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งของกลุ่ม สกย.อ. จากสื่อต่าง ๆ ที่อยู่ในเหตุการณ์ขณะนั้น จากผลวิจัยของบุคคลต่าง ๆ ดังที่ได้อ้างถึงแล้ว และจากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยเอง ปรากฏว่า ปัญหาส่วนใหญ่ในระหว่างปี 2536 – 2539 นั้น ผลจากการออกนโยบายของรัฐบาลที่กระทบต่อเกษตรกรทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับที่ดินทำกินซึ่งมีมานานนับสิบปีแล้ว แต่รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยไม่สามารถจะแก้ปัญหาหรือหาทางทุเลาปัญหาเหล่านี้ให้ลดน้อยถอยลงไปได้ ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีปัญหาอื่น ๆ อีก หากเพียงว่าในแต่ละครั้งที่มีการชุมนุมจะชูปัญหาที่โดดเด่นหรือกำลังเกิดวิกฤติในขณะนั้นเป็นสำคัญ แต่ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินเป็นปัญหาที่ต้องมีส่วนร่วมทุกครั้ง

ปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกร¹¹

ปัญหาที่เกษตรกรเคลื่อนไหวชุมนุมเรียกร้องในขณะนั้น ประกอบด้วยปัญหาต่าง ๆ การชุมนุมแต่ละครั้ง สกย.อ. จะพัฒนารูปแบบให้ดีขึ้นและในที่สุดเป็นองค์กรเรียกร้อง โดยมีประเด็นปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรเสนอให้รัฐบาลแก้ไข แต่ก็ไม่ได้รับการแก้ไขเป็นที่น่าพอใจ จึงได้มีการเคลื่อนไหว คือ

1. ปัญหาที่ดินและป่าไม้ เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ โดยกลุ่ม สกย.อ. มีข้อเสนอเพื่อให้รัฐบาลนำไปพิจารณาแก้ไข ดังนี้

1.1 ให้มีคณะกรรมการร่วมระหว่างภาคราชการและตัวแทนผู้เดือดร้อน ในการตรวจสอบที่ดินที่อ้างว่าเป็นที่ดินของรัฐทุกประเภท ทุกพื้นที่ ทุกแปลง โดยยึดหลักการให้ผู้เดือดร้อนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง

1.2 ให้รับหลักการการแก้ไขปัญหาที่ดินและป่าไม้ที่รัฐบาลมีข้อตกลงร่วมกับ สกย.อ. โดย

1.2.1 ปัญหาที่ยังอยู่ในขั้นตอนการดำเนินการของ คณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกร ระดับจังหวัด ต้องเร่งดำเนินการให้ผ่านขั้นตอนของจังหวัดภายใน 50 วัน

¹¹ "สรุปย่อแนวทางการแก้ปัญหาของเกษตรกรเสนอต่อรัฐบาล", สยามรัฐ (2 มกราคม 2540) : 12.

1.2.2 ปัญหาที่ผ่านขึ้นตอนของจังหวัดไปแล้ว ให้นำเสนอต่อคณะอนุกรรมการกลุ่มปัญหาที่ดิน - ป่าไม้ และอื่น ๆ ภายใต้คณะกรรมการร่วมระหว่างภาคราชการและ สกย.อ.ทันที เมื่อผ่านการพิจารณาของคณะอนุกรรมการที่ดิน - ป่าไม้ แล้ว ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินการต่อให้เสร็จสิ้นภายใน 15 วัน

1.3 ให้รับหลักการแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินและป่าไม้ที่ สกย.อ. นำเสนอ

2. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับเกษตรกร

2.1 ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่ดินและป่าไม้ ที่ล่าช้า และขัดขวางการมีสิทธิครอบครองที่ทำกินของเกษตรกร

2.2 รับร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งธนาคารสหกรณ์ฉบับที่ฝ่ายเกษตรกรเสนอ โดยให้นำเสนอต่อรัฐสภาและสามารถประกาศใช้ภายใน 6 เดือน หลังจากรัฐบาลแถลงนโยบายต่อรัฐสภา

2.3 รับร่างพระราชบัญญัติสหกรณ์ฉบับที่ฝ่ายเกษตรกรเสนอภายใน 6 เดือน หลังจากรัฐบาลแถลงนโยบายต่อรัฐสภา

2.4 รับร่างพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติฉบับที่ฝ่ายเกษตรกรเสนอ โดยให้นำเสนอต่อรัฐสภาให้สามารถประกาศใช้ภายใน 6 เดือน หลังจากรัฐบาลแถลงนโยบายต่อรัฐสภา

2.5 แก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาลทราย พ.ศ.2537 โดยให้มีสัดส่วนของตัวแทนสหกรณ์ ไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งในสถาบันชาวไร่อ้อย

3. ปัญหาหนี้สินเกษตรกรที่เกิดขึ้นและกลุ่ม สกย.อ. ต้องการให้รัฐบาลช่วยแก้ไขมีดังนี้

3.1 ปลดปล่อยหนี้สินเกษตรกร ที่เกิดจากโครงการของรัฐ ภัยพิบัติ และเหตุสุดวิสัย

3.2 ลดดอกเบี้ยเงินกู้จากสถาบันการเงินของรัฐ สำหรับเกษตรกรรายย่อยให้เหลือไม่เกิน 3%

3.3 จัดตั้งธนาคารสหกรณ์โดยใช้เงินกองทุนรวมช่วยเหลือเกษตรกร มาเป็นทุนดำเนินการให้เกษตรกรและสหกรณ์ร่วมถือหุ้น และเข้ามาเป็นกรรมการบริหารงานอย่างแท้จริงภายใน 6 เดือน หลังจากรัฐบาลแถลงนโยบายต่อรัฐสภา

3.4 สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยให้ยกเลิกระบบเงินกู้ยืม โดยให้กองทุนอ้อยและน้ำตาลทรายเข้ามาดำเนินงานเองโดยผ่านระบบสหกรณ์

3.5 ราคาผลผลิตทางการเกษตร อาทิ ยางพารา มันสำปะหลัง อ้อย เป็นต้นควรมีมาตรการในการรักษาระดับมาตรฐานให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ

3.6 ส่งเสริมและพัฒนางานสหกรณ์ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาหนี้สินในระยะยาว

จากบทความที่อ้างถึงข้างต้นนี้เป็นการเสนอแนวทางสำหรับให้รัฐบาลนำไปพิจารณา เพื่อจะนำไปสู่การแก้ปัญหา ในส่วนนี้ผู้เขียนเห็นว่า เป็นไปได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากรัฐบาลเอง ต้องวิเคราะห์ถึงผลดีผลเสียต่อรัฐบาลในการที่จะดำเนินการให้ได้ เพราะรัฐบาลก็เป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งที่มีฐานอำนาจของตนอยู่ที่ผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งโดยส่วนมากจะเป็นนักธุรกิจ ถ้าหากการดำเนินการตามคำเรียกร้องของกลุ่มเพียงบางกลุ่มแล้ว ทำให้กลุ่มของตนเสียผลประโยชน์ไป มองดูแล้วผลดีไม่เท่ากับผลเสียก็จะไม่มีการดำเนินการใด ๆ หรือถ้ามีก็เป็นเพียงการดึงเวลาไว้เท่านั้น ตัวอย่างเช่น

เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2539 พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรี (ในขณะนั้น) และ นายชิงชัย มงคลธรรม รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (ในขณะนั้น) ได้จัดประชุม แกนนำเกษตรกรอีสานเกือบ 20 องค์กร เพื่อหาแนวทางร่วมกันในการแก้ไขปัญหา โดยได้ข้อสรุปว่า จะมีการประชุมเพื่อลงในรายละเอียดอีกครั้ง พร้อมได้กล่าวกับผู้นำเกษตรกรว่า จะขอเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ในการแก้ไขปัญหาเกษตรกรและพร้อมเสมอที่จะรับฟังและทำตามคำเรียกร้อง โดยได้มอบให้ นายชิงชัย มงคลธรรม เปียผู้มีอำนาจเต็มในการตัดสินใจและสั่งการในประเด็นปัญหาและขั้นตอนต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน สกย.อ. จะเสนอการแก้ปัญหาต่อรัฐบาลที่สำคัญมี 4 ประเด็น คือ ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร ปัญหาป่าไม้ที่ดิน ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับเกษตรกร และปัญหาสวัสดิการและสังคม "นายนคร ศรีพิพัฒน์ ได้กล่าวถึงปัญหาพื้นฐานของเกษตรกรว่า ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินและหนี้สินของเกษตรกรยังเป็นปัญหาที่หนักมากเหมือนเดิม อีกปัญหาหนึ่งที่รุนแรงขึ้นมากก็คือ เรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม"¹²

วันที่ 22 มกราคม 2540 พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ได้เดินทางไปร่วมประชุมกับแกนนำกลุ่ม สกย.อ. ที่จังหวัดขอนแก่น โดยมีผู้ร่วมประชุมกว่า 400 คน เสนอให้รัฐบาลดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกษตรกรกำลังเดือดร้อนอยู่และสะสมมาจากรัฐบาลชุดก่อน ๆ และต้องการให้รัฐบาลมีความจริงจังในการแก้ไขปัญหา โดย นายนคร ศรีพิพัฒน์ ได้เสนอให้รัฐบาลมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบโครงการของรัฐทั้งหมด เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่เกษตรกร ยังเสนอให้ยกวาง พ.ร.บ. สหกรณ์แห่งชาติ และ พ.ร.บ.การจัดตั้งธนาคารสหกรณ์ สำหรับปัญหานี้สินที่เกิดจากโครงการของรัฐ ให้สถาบันที่เป็นกลางประเมินผลสรุปจากการดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางใน

¹² บุญเลิศ วิเศษปรีชา, "แนวโน้มคนจนปี 39", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (31 ธันวาคม 2538 - 6 มกราคม 2539) : 8.

การหาข้อยุติที่ทำให้เกิดหนี้สินของเกษตรกร ทางด้าน พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รับปากจะแก้ปัญหานี้ทุกเรื่อง

จากเหตุการณ์ดังกล่าวมาแล้ว เห็นได้ว่ารัฐบาลดำเนินการได้เพียงการเรียกประชุมแกนนำเพื่อเกลี้ยกล่อมให้ประนีประนอม อ่างร่วมกันหากแนวทางแก้ไข แต่ก็ไม่ได้มีข้อสรุปที่แน่ชัดว่าจะดำเนินการอย่างไร

นายนครเปิดเผยอีกว่า สกย.อ.ได้เตรียมปัญหาเร่งด่วนเพื่อยื่นให้กับรัฐบาลในวันที่ 22 เมษายน ในระหว่างการประชุม ครม.สัญจรที่อำเภอวังน้ำเขียวไว้ 2 ประเด็นคือ

1. ปัญหาหนี้สิน ให้รัฐบาลเร่งดำเนินการออกคำสั่งต่าง ๆ ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการร่วมฯ และผ่านมติคณะรัฐมนตรีเรียบร้อยแล้ว ได้แก่ คำสั่งปลดเปลื้องหนี้สินเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรกรฟื้นฟูและโครงการในลักษณะ 4 ประสาน คำสั่ง แขว่นหนี้ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบผลิิตการเกษตร (คปร.) คำสั่ง แขว่นดอกเบี้ยจากเงินกู้ปกติของ ธ.ก.ส.ทุกสัญญา จนกว่าจะมีการประเมินว่า จะลดดอกเบี้ยของแต่ละโครงการลงเท่าใด และคำสั่งเรื่องการแก้ปัญหานี้สินนอกระบบ

2. ปัญหาที่ดิน ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม ให้ศูนย์อำนวยการร่วมแก้ไขปัญหาเกษตรกรอีสาน จัดคณะทำงานพิเศษเพื่อหาข้อสรุปการแก้ไขปัญหาเฉพาะกลุ่มที่มีปัญหาเร่งด่วนในจังหวัดชัยภูมิ ศรีสะเกษ ยโสธร ขอนแก่น บุรีรัมย์ อุบลราชธานี สุรินทร์ และสกลนคร ภายใน 3 - 7 วัน¹³

ในปี 2540 รัฐบาลเองก็ออกมาแถลงว่า พยายามที่จะแก้ปัญหของราษฎรทุกเรื่องและได้มีการประชุม ครม.สัญจรขึ้น แต่ก็ไม่ได้ปรากฏผลความคืบหน้าในการแก้ปัญหานี้อย่างแท้จริง และนโยบายที่ออกมาก็ไม่ได้สนองต่อความต้องการของกลุ่ม สกย.อ. ขึ้นมาบ้าง และก็ยังมีข้อเสนอใหม่สำหรับรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่อง พ.ร.บ. สหกรณ์และการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูของ สกย.อ. โดยนายนคร ศรีพิพัฒน์ เลขาธิการ สกย.อ. กล่าวว่า การจัดตั้งกองทุนฯ ดังกล่าว เป็นเงินกองทุนช่วยเหลือเกษตรกร โดยคิดจากงบประมาณรายจ่ายประจำปีของรัฐในอัตรา 2 เปอร์เซ็นต์ เมื่อนำเงินที่

¹³ “นคร” นำสกย.อ.จับมือพันธมิตรลงมติไล่ “อวยชัย” ฐานรับใช้ ความ.”, ผู้จัดการรายวัน (18 เมษายน 2540) : 5.

หักจากงบประมาณรายจ่ายประจำปีดังกล่าว มารวมกับเงินฟรีเมี่ยมที่เก็บไว้ก่อนหน้านี้นี้ จะมีเงินกองทุนช่วยเหลือเกษตรกรทั้งสิ้นประมาณ 300,000 ล้านบาท ดังนั้นเงินกองทุนดังกล่าว จึงถือเป็นของเกษตรกรและถือเป็นความชอบธรรมที่เกษตรกรจะขอมีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณจากเงินกองทุนนี้ มาใช้แก้ไขปัญหาของเขาเอง¹⁴

กลุ่มสนับสนุนและองค์กรต่าง ๆ ที่ร่วมเคลื่อนไหว

กลุ่มและองค์กรภายในประเทศที่ให้การสนับสนุนแยกเป็น

1. องค์กรพันธมิตร ได้แก่ ชมรมครูประถมศึกษารัฐต่าง ๆ มูลนิธิหมู่บ้าน มูลนิธิพัฒนาอีสาน ชมรมเอ็ดกัน สมาพันธ์ประชาธิปไตยจังหวัดศรีสะเกษ มูลนิธิเกษตรกรไทย กลุ่มเพื่อประชาชน (ส.ศิวรักษ์) ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย มูลนิธิเด็ก สมาพันธ์ประชาธิปไตยจังหวัดเลย สมัชชาชาวนา ชาวไร่ ภาคอีสาน เพื่อรับรองสิทธิ์ที่ดินทำกินและทรัพยากรธรรมชาติ สหพันธ์สหกรณ์การเกษตรภาคอีสาน สหกรณ์ปศุสัตว์ชัยภูมิ จำกัด คณะกรรมการสนับสนุนการรวมตัวของชาวนาอีสาน สภาองค์กรครูเพื่อสังคม สมาพันธ์เยาวชนอีสาน นักศึกษา 16 สถาบันและ N.G.O.

2. แกนนำพันธมิตร ได้แก่ สมัชชาชาวนา ชาวไร่ ภาคอีสาน มูลนิธิเด็ก มูลนิธิดวงประทีป สมาพันธ์ชาวนา ชาวไร่จังหวัดร้อยเอ็ด สมาพันธ์เยาวชนอีสาน สภาองค์กรครูเพื่อสังคม และ N.G.O.

จากองค์กรหรือแกนนำที่ให้การสนับสนุนในการเคลื่อนไหวด้านต่าง ๆ ที่สำคัญและมีบทบาทแทบทุกครั้ง นั่นคือ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ เอ็น จี โอ ซึ่งผู้วิจัยอยากจะทำถึงความ เป็นมาโดยรวมดังนี้

องค์กรพัฒนาเอกชน (Non-government Organization-N.G.O.) ได้ปรากฏตัวในสังคมไทยนานมาแล้ว การดำเนินการอย่างต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีหลายรูปแบบที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรทางศาสนา กลุ่มอาสาสมัครภายในประเทศ งานพัฒนาโดยพระราชดำริ

¹⁴ สัมภาษณ์ นายนคร ศรีพิพัฒน์, 15 กุมภาพันธ์ 2541.

ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บริษัทเอกชนตลอดจนโครงการในประเทศไทยที่ได้รับการอุดหนุนจากมูลนิธิในต่างประเทศ¹⁵

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิทธิและเสรีภาพในประเทศภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ยิ่งมีการตื่นตัวในงานพัฒนาชนบทขององค์กรเอกชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในงานที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพ ตลอดจนการให้ความรู้พื้นฐานแก่ประชาชนทางด้านกฎหมายในชนบท...

...ตั้งแต่ปี 2523 เป็นต้นมา องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นจำนวนมากต่างได้สะสมประสบการณ์ ตลอดจนได้มีส่วนสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกับองค์กรของประชาชนเป็นจำนวนมาก มีการสร้างเครือข่ายในระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนด้วยกันเอง และสร้างเครือข่ายกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล รวมทั้งธุรกิจเอกชนที่เข้าใจปัญหาของประเทศและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสร้างเครือข่ายกับสัมพันธ์กับองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศต่าง ๆ ตลอดจนถึงรัฐบาลในต่างประเทศที่มีความเหลื่อมใสในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงและเห็นคุณค่าการทำงานขององค์กรเอกชน

....สังคิต พิริยะรังสรรค์ แห่งศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ขยายความรายละเอียดส่วนนี้ว่า ลักษณะพิเศษของขบวนการเอ็นจีโอที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น คือ การไม่ลังกัถฝ้ายช้ายและขวา แต่จะ Respresent ผลประโยชน์ของคนหลายกลุ่มกลายอาชีพ ไม่มีการแบ่งชนชั้น พยายามยึดถือผลประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก

จากจุดเริ่มต้นของอุดมการณ์ นำมาซึ่งบทบาทที่ชัดเจนในการดำเนินงาน ซึ่ง สังคิต พิริยะรังสรรค์ แสดงความคิดเห็นในฐานะนักวิชาการว่า ที่ผ่านมามาเอ็นจีโอได้พยายามทำหน้าที่บางอย่างแทนรัฐบาลด้วย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ที่รัฐไม่ได้ทำหรือทำได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ โดยเอ็นจีโอไม่ได้พยายามต่อต้านอำนาจรัฐ...¹⁶ อุดมการณ์ของเอ็น จี โอ ก็คือ No Ideology...

¹⁵ อภิชาติ พันธเสน, "เอ็นจีโอกับการพัฒนาประชาธิปไตย", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (9 - 14 พฤษภาคม 2536) : 34.

¹⁶ "สภย.อ.อุดมการณ์บนยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (12 - 18 พฤศจิกายน 2538) : 10 - 11.

อุดมการณ์ของเอ็น จี โอ น่าจะเกิดมาจากการต่อสู้ของประชาชน เกิดจากขบวนการพัฒนาหรือการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่คนกลุ่มหนึ่งไปสร้างขึ้นมาแล้วัดใส่ปากคนส่วนใหญ่...¹⁷

สำหรับองค์กรพัฒนาเอกชนระดับประเทศ ที่ให้การสนับสนุนในระยะเริ่มแรกที่มีการก่อตั้ง สกย.อ. ได้แก่

1. กลุ่มอโชกา เป็นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนผู้ริเริ่มในลักษณะบุกเบิก มีความตั้งใจจริง ตลอดจนการกระทำที่มุ่งประเด็นปัญหาทางสังคม ซึ่งปัจจุบันกำลังดำเนินการในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนา เงินทุนได้จาก มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ มูลนิธิเอ็ดนาแม็กคอนเนลล์คล้าก มูลนิธิคอนเนอร์ มูลนิธิเซิร์ชโฮลด์ เดอะวีลอร์ซ กรู๊ป มูลนิธิโกลด์สมิธ และมูลนิธิสะแค็กส์ แนวทางในการสนับสนุน โดยการจัดวิทยากรให้คำแนะนำ เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาประชาธิปไตย ในชนบทแก่ผู้นำเกษตรกรเขตต่าง ๆ ในการประชุมของ สกย.อ.

2. ศูนย์พัฒนาวัฒนธรรมแห่งเอเชียเป็นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศอีกกลุ่มที่มีที่ตั้งสำนักงานเลขาธิการอยู่ในประเทศไทย มีผู้แทนกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนแต่ละประเทศเข้าร่วม โดยจะอยู่ในรูปของคณะกรรมการและตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชนฝ่ายประเทศไทยที่ได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ เป็นการสนับสนุนที่ไม่ได้รับการเปิดเผยเท่าที่ควร

กลุ่มที่สนับสนุน สกย.อ.ทั้งในปัจจุบันและอดีต มีทั้งในประเทศและต่างประเทศ สำหรับองค์กรต่างประเทสนั้น ส่วนใหญ่จะไม่มีเปิดเผยถึงการสนับสนุนทางด้านใดบ้าง เพราะเกรงกระทบกระเทือนในทางลบ ที่สำคัญคือการมองในทางการเมืองผลที่ออกมาในแง่ของรัฐบาล ไม่มีทำที่ว่าจะพอใจนัก หากองค์กรเหล่านี้สนับสนุนให้กลุ่มชุมนุมเรียกร้อง เพื่อกดดันรัฐบาลโดยคิดว่าจะมีผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลในขณะนั้น ผู้วิจัยเองคิดว่า การมองในแง่มุมมองที่ต่างกันทำให้เกิดข้อขัดแย้งในเวลาต่อมา เพราะทุกกลุ่มต่างก็ทำเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง

¹⁷ สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, จิตสำนึกและอุดมการณ์ของขบวนการประชาธิปไตยร่วมสมัย (กรุงเทพมหานคร : 179 การพิมพ์, 2539), หน้า 192.

กลยุทธ์ในการดำเนินงาน

สภ.อ. ได้กำหนดกลยุทธ์ในการเคลื่อนไหว ดังนี้

1. การเคลื่อนไหวในปัญหาเฉพาะหน้าเร่งด่วน ที่เกิดขึ้นกับชาวนาชาวไร่ในเขตภาคอีสานทั่วไป เช่น ปัญหาเขื่อน ปัญหาราคาผลผลิต ปัญหาที่ดินทำกิน ฯลฯ สภ.อ. จะเข้าร่วมเท่าที่มีความพร้อม สถานการณ์เอื้ออำนวยและได้รับการร้องขอ ซึ่งการเข้าร่วมนั้นจะไม่หวังผลยั่งยืนมากนัก แต่จะมุ่งให้ชาวนาชาวไร่เกิดการเรียนรู้ในศักยภาพของ สภ.อ. เพื่อสร้างองค์กรให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป
2. การเคลื่อนไหวในปัญหาที่มีมายาวนาน และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเน้นเรื่องสำคัญ 2 เรื่อง คือ เรื่องที่ดินทำกินและหนี้สินชาวนาชาวไร่
3. การพัฒนาองค์กรชาวนาชาวไร่ โดยการรวมกลุ่มและพัฒนาองค์กรเกษตรกรในรูปสหกรณ์การเกษตร ก่อตั้งให้รัฐบาลยอมรับและให้การสนับสนุน
4. การเข้าร่วมกับองค์กรประชาธิปไตย ตามสถานการณ์และแผนงานที่กำหนดร่วมกัน โดยเน้นให้ชาวบ้านเกิดความรู้สิทธิรักชาติ การเป็นเจ้าของประเทศ การพึ่งตนเอง ครอบครัวยุคใหม่ และชุมชนของตน

สภ.อ. จะเลือกเป้าหมายกลุ่มราษฎรที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากการดำเนินโครงการของรัฐการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัญหาที่ดินทำกินและปัญหาอันสืบเนื่องมาจากความยากจน การดำเนินงานกระทำอย่างเป็นระบบและวางแผนงานไว้อย่างดี เช่น

1. จัดตั้งเขตงาน เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ อย่างชัดเจน โดยขณะนี้มีการแบ่งเขตงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกเป็น 6 เขตงาน มีหัวหน้าเขตงานในแต่ละเขตงานเป็นแกนนำรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมและเคลื่อนไหว นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งผู้ประสานงานเพื่อให้แต่ละเขตงานดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันและพร้อมเพรียงกัน
2. การแสวงหาสมาชิก โดยการชักจูงให้ความหวังว่า จะสามารถแก้ไขปัญหากำลังเดือดร้อนให้ลุล่วงไปได้ มีการเรียกเก็บเงินค่าบำรุงสมาชิก รายปี รายละ 100 บาท เพื่อสมทบเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของ สภ.อ.
3. พัฒนาบุคลากร โดยการจัดหาวิทยากรมาฝึกอบรมแกนนำกลุ่มราษฎรและเยาวชนที่เป็นเป้าหมาย เพื่อให้มีความรู้ในยุทธศาสตร์การต่อสู้ เรียกร้อง และกดดันด้วยพลังมวลชน ทำให้การดำเนินงานของ สภ.อ. ที่ผ่านมานี้ในแต่ละครั้งค่อนข้างเข้มแข็งและยึดถือ

4. ใช้จิตวิทยามวลชนในการชี้นำปลุกระดม ให้เห็นถึงความล้มเหลวในการดำเนินงานของรัฐ ขณะเดียวกันสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกและกลุ่มราษฎรแนวร่วมจากชัยชนะในการเรียกร้อง กดดันรัฐบาล

5. มีองค์กรเอกชนที่เป็นพันธมิตรเกื้อหนุน ทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร วิชาการ เช่น สมาพันธ์ประชาธิปไตย สภาก่อตั้งครุเพื่อสังคม สมาพันธ์เยาวชนอีสาน เป็นต้น ส่วนแกนนำพันธมิตรจะให้ความร่วมมือในการเคลื่อนไหวโดยมีแนวร่วมอยู่ 9 กลุ่ม นอกจากนั้นยังมีการสนับสนุนเงินช่วยเหลือ จากองค์กรเอกชนต่างประเทศผ่านทางบุคคลหรือองค์กรในประเทศด้วย มอบเงินให้ สกย.อ. เพื่อใช้ดำเนินการเคลื่อนไหวในปี 2538 เป็นต้น

นายนคร ศรีพิพัฒน์¹⁸ เปิดเผยว่า แนวทางในการดำเนินงานของ สกย.อ. สิ่งที่สำคัญคือ การปรับองค์กรภายใน โดยให้แต่ละจังหวัดมีอำนาจที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพราะต้องการให้ สกย.อ. เป็นองค์กรของประชาชนโดยแท้จริง สำหรับการมองว่าองค์กรของ สกย.อ. มีนักการเมืองเข้ามาร่วมเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะปฏิเสธไม่ได้ว่า กลุ่มการเมืองจะต้องเข้ามาเอาประโยชน์ แต่แนวทางการเจรจาเรียกร้องต่าง ๆ ขององค์กรต้องชัดเจน การเคลื่อนไหวต่อไปส่วนใหญ่จะไม่มีการเดินขบวน แต่จะต้องพิจารณาถึงรายละเอียดมากกว่าแต่ก่อน ซึ่งการกดดันรัฐบาลก็น่าจะมีวิธีอื่นอีกมากมายที่จะใช้

สรุป

จากการศึกษาวิจัยของ ประสิทธิ์ คุนธรัตน์ และ ประภาส ปิ่นตบแต่ง จากข้อมูลของ สมพันธ์ เตชะอธิก และการค้นหาข้อมูลโดยส่วนตัวของผู้วิจัย ในการสัมภาษณ์ บำรุง คะโยธานนคร ศรีพิพัฒน์ และชาวบ้านที่มาชุมนุมกันในขณะที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มด้วย พบว่าปัญหาที่มีมากที่สุดและเป็นปัญหาที่ยังแก้ไม่เสร็จสิ้น ก็คือ ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นปัญหาของเกษตรกรของไทย แต่ไม่มีรัฐบาลใดเลยที่จะมาแก้ไขอย่างจริงจังและจริงใจ การขาดแคลนที่ดินทำกิน เกษตรกรไทยต้องประสบปัญหากับระบบทุนนิยมที่มีบทบาทมากในสังคมปัจจุบัน โครงการที่เรียกว่า การพัฒนาของรัฐ อันนำไปสู่ปัญหานี้สินของเกษตรกร การประกาศเขตอุทยานทับที่ทำกิน การเวนคืนที่ดินสร้างสาธารณประโยชน์ การสร้างเขื่อน ขยายเมือง ล้วนเป็นรูปแบบการกระทำที่ทำให้เกษตรกรสูญเสียสิทธิในที่ทำกิน ปัญหาเรื่องป่าไม้และสิทธิในที่ทำกินเกิดขึ้นทั่วทุกภูมิภาค โดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาจากการพยายามใช้กฎหมายเข้าไปมีสิทธิเหนือกฎธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้

¹⁸ สัมภาษณ์ นายนคร ศรีพิพัฒน์, 15 กุมภาพันธ์ 2541.

ครอบครองที่ดินมาแต่อดีต การแสดงกรรมสิทธิ์โดยการออกนโยบายและการออกกฎหมาย ครอบครองทรัพยากร เปิดโอกาสให้ข้าราชการใช้ช่องโหว่ของกฎหมายกอบโกยผลประโยชน์ให้กับตนเองและกลุ่ม กลุ่มที่ได้เปรียบจึงเป็นกลุ่มที่มีอำนาจและอิทธิพลทางสังคมและเศรษฐกิจ การแก้ไขปัญหาของรัฐส่วนใหญ่จะหลีกเลี่ยงการกระทบผลประโยชน์ของกลุ่มดังกล่าว ส่งผลให้เกิดกลุ่ม สกย.อ. ซึ่งเป็นกลุ่มที่เสียเปรียบ เมื่อมีการรวมตัวขึ้นในแต่ละครั้ง จึงมีการมองว่า กลุ่ม สกย.อ. จะเป็นกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองหรือไม่นั้น พิจารณาโดยอาศัยแนวความคิดของ S. E. Finer กล่าวว่า กลุ่มผลประโยชน์ หมายถึง "กลุ่มหรือสมาคมที่ต้องการจะมีอิทธิพลเหนือนโยบายของรัฐ ให้เป็นไปตามแนวทางของกลุ่มตน แต่ไม่ต้องการรับผิดชอบโดยตรงต่อการปกครองประเทศ"

การดำเนินงานต่างๆ ของกลุ่ม สกย.อ. มีลักษณะเป็นเพียงต้องการให้การตัดสินใจของรัฐบาลเป็นไปตามความต้องการของกลุ่ม โดยมีวิธีการโน้มน้าวและกดดันรัฐบาล เป็นการสร้างอำนาจต่อรองต่อการตัดสินใจของรัฐ ที่ประสบความสำเร็จมาแล้วก็คือ การตัดสินใจยกเลิกโครงการ คจก. ทั้งนี้กลุ่มก็มิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อบริหารประเทศโดยตรงถือได้ว่าเป็นการสอดคล้องตามแนวทฤษฎีที่วางไว้ข้างต้น

การล้มเลิกโครงการ คจก. อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการรวมตัวของเกษตรกรรายย่อยในภาคอีสานที่เดือดร้อนจากผลของโครงการดังกล่าว รวมทั้งผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเกี่ยวกับภาคเกษตรกรรมด้านอื่น ๆ ด้วย แต่ประเด็นหลักที่สำคัญหรือมูลเหตุในการรวมตัวของกลุ่ม สกย.อ. มาจากเรื่องที่ดินในป่าสงวนเสื่อมโทรมที่เกษตรกรใช้ทำการเกษตร องค์การที่ให้การสนับสนุนในขณะนั้นมีทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การนำเอากลยุทธ์ในการดำเนินงานต่าง ๆ มาใช้นั้น ซึ่งมีทั้งประสบผลสำเร็จบ้างและไม่มีความคืบหน้าใด ๆ เลยก็มี แต่ยังมีผลก่อให้เกิดความตึงเครียดต่อรัฐบาลได้บ้าง อย่างน้อยก็ได้ประกาศให้สังคมโดยส่วนรวมได้รับรู้ว่ามีประชาชนบางส่วนได้รับความเดือดร้อนจากการบริหารนโยบายของรัฐบาล ที่ต้องการเพียงแต่มุ่งผลประโยชน์ต่อกลุ่มของตน โดยมีได้ให้ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของประเทศได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นที่ควรจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย จึงทำให้กลุ่ม สกย.อ. กลายเป็นกลุ่มพลังประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ยังคงพยายามที่จะกดดันรัฐบาลต่อไป

การเคลื่อนไหวของกลุ่มเกิดขึ้นได้ในทุกสังคม ในบางครั้งอาจเรียกว่า ขบวนการเคลื่อนไหว อธิบายได้จากงานเขียนของ ไฮริธน์ เจริญสินโอฟาร์ เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยสรุปกล่าวถึงการเมืองใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ก่อน เกิดขึ้นในประเทศตะวันตกซึ่งมีการเจริญทางอุตสาหกรรมก้าวหน้า และการเคลื่อนไหวที่ก่อตัวในแถบประเทศโลกที่สามเรียกว่า ขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้า ความสำคัญของการเคลื่อนไหวทั้งสองอยู่ที่ประชาชนธรรมดา มีบทบาทอย่างมากที่จะกล่าวอ้างได้ก็คือ ขบวนการเคลื่อนไหวในระดับรากหญ้า เพราะสังคมไทยยังถือว่าเป็นประเทศที่ยังไม่มีอุตสาหกรรมก้าวหน้ามาก การเคลื่อนไหวลักษณะนี้ประเด็นส่วนใหญ่อยู่ที่ความเป็นอยู่ ความอยู่รอดของคนในท้องถิ่น คนที่มีบทบาทเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวส่วนใหญ่ก็เป็นชาวนา ชาวไร่ คนยากจน ผู้ด้อยโอกาสและคนพื้นเมือง จะเห็นได้ว่า กลุ่ม สกย.อ.เอง ก็มีความเหมือนในลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวในระดับรากหญ้ามาก เพราะปัญหาพื้นฐานของสมาชิกภายในกลุ่มคือการดำรงชีพอยู่ได้ สมาชิกส่วนใหญ่มาจากเกษตรกรผู้ด้อยโอกาสและเดือดร้อนอย่างมาก จึงมีการรวมตัวและเคลื่อนไหวในลักษณะการชุมนุมเรียกร้องต่าง ๆ

การที่กลุ่มจะมีอิทธิพลหรือพลังมาต่อรอกับรัฐบาลได้ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามที่กลุ่มและสมาชิกในกลุ่มต้องการได้นั้น ต้องเกิดจากสมาชิกของกลุ่ม โดยกลุ่มเอง ต้องมีกลยุทธ์หรือยุทธวิธีในการดำเนินการ ซึ่งได้อธิบายไว้ในบทที่ 3 แล้ว จะพบว่า สกย.อ. ในระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งใช้วิธีการเข้าหาสมาชิก โดยเจาะเป็นกลุ่มเกษตรกรเฉพาะที่มีปัญหา มีการชักจูง โดยการให้ความหวังในการเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหา มีการกระตุ้นความคิดของเกษตรกร ในการค้นหาสาเหตุของปัญหาและทางแก้ไขที่แต่ละคนคิดว่าน่าจะเป็นไปได้ เป็นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเท่าที่จะทำได้ ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าพอที่จะแสดงออกในด้านความคิดเห็นในสังคมส่วนอื่น ๆ ได้รับรู้ถึงความเดือดร้อนที่กลุ่มเกษตรกรได้รับบ้าง

จากการดำเนินการดังกล่าวของกลุ่ม ในทางทฤษฎีแล้วอาศัยหลักการเรียนรู้ทางการเมือง อธิบายได้จากแนวความคิดของ James S. Coleman ที่ว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลได้มา ซึ่งทัศนคติต่อระบบการเมืองต่อบทบาทของคนในระบบการเมือง รวมถึง การมีความรู้ การมีความรู้สึก และการมีสำนึกในความสามารถในทางการเมืองของตน ความสามารถในทางการเมืองหมายถึงการรู้ว่าบทบาททางการเมืองของตนคืออะไร เป็นต้น

การเรียนรู้ดังที่กล่าวมาแล้วเกิดจากการที่เกษตรกรได้เข้ามาร่วมในกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมเดียวกันอันเป็นวัตถุประสงค์ของแต่ละคนก็คือเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหา สถาบันกลุ่มของเกษตรกรจึงเริ่มขึ้นและเป็นตัวที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกระบวนการกล่อมเกลາทางการเมือง อธิบายไว้โดย พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว ว่า กระบวนการกล่อมเกลາทางการเมือง คือ แบบแผนที่บุคคลเรียนรู้การเมือง โดยคำนิยม สภาวะทางอารมณ์และพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง อันเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตของชนหมู่ใดหมู่หนึ่งโดยมีการปฏิบัติที่คล้ายตามกันในหมู่คนจำนวนมากจนเป็นการปฏิบัติทั้งกลุ่ม

กระบวนการกล่อมเกล่าในกลุ่ม สกย.อ. จึงเกิดขึ้นได้ดังนี้

1. กลุ่มสามารถที่จะถ่ายทอดการเรียนรู้ โดยมีนักวิชาการคอยแนะนำให้ความรู้โดยมีการอบรมสมาชิกของกลุ่ม และมีการให้ข่าวสารข้อมูลแก่สมาชิก
2. กลุ่มได้กำหนดท่าทางหรือบุคลิกของสมาชิกได้ โดยการฝึกฝนให้สมาชิกยอมรับการเข้ามาสู่กลุ่ม เป็นการให้กระบวนการของกลุ่มขัดเกลาสมาชิก รู้จักมีเหตุผล โดยการยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกของกลุ่มคนอื่น ๆ อันจะนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันของกลุ่ม
3. กลุ่มสามารถสร้างแรงจูงใจที่มีประโยชน์ต่อสมาชิกและต่อกลุ่มด้วย โดยการสนับสนุนให้จัดตั้งองค์กรย่อยในพื้นที่ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้เกษตรกรในพื้นที่เข้ามีส่วนร่วมในองค์กรและเรียนรู้การดำเนินการขององค์กรด้วย ซึ่งมีทางเป็นไปได้ว่าต้องมีสมาชิกขององค์กรเพิ่มขึ้นมาอย่างแน่นนอน

ดังนั้น การเกิดกลุ่ม สกย.อ. ได้ต้องมาจากการเรียนรู้ ซึ่งจะสัมพันธ์กับกระบวนการกล่อมเกล่าและวัฒนธรรมของกลุ่ม ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจดูได้จากปัจจัยดังต่อไปนี้ในการลุกขึ้นมารวมกลุ่ม

1. ความสำนึกในผลประโยชน์ร่วมกัน คือความต้องการในผลประโยชน์อย่างเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นจุดมุ่งหมายประการหนึ่งของกลุ่ม ส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางการเมืองเกษตรและเป็นผลจากการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม
2. การติดต่อสัมพันธ์กันมานานพอสมควร เกิดจากสภาพแวดล้อมหรือวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน โดยรวมแล้วภาคอีสานชาวบ้านส่วนใหญ่จะรู้จักกันทั้งหมู่บ้าน บางที่เป็นตำบลก็มี เนื่องจากการต้องร่วมกิจกรรมในท้องถิ่นอันเป็นประเพณีทางศาสนา การทำอาชีพเดียวกันจึงเกิดการพึ่งพาอาศัย

3. การรู้สึกเหมือนกันว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือสิทธิที่ควรจะได้จากสังคมโดยรวม อันเนื่องมาจากข่าวสารที่สามารถเข้าไปถึงแทบทุกหมู่บ้าน เป็นความเจริญทางเทคโนโลยีที่ทำให้ชาวบ้านทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันไม่มากนักน้อย

4. ระบบการเมืองที่เป็นอยู่เปิดโอกาสในทางความคิดมากขึ้นจากสื่อมวลชนต่าง ๆ ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางการเมือง จากการที่ชาวบ้านได้รู้เห็นจากสื่อต่าง ๆ เอง จึงมีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อให้นักลุ่มบรรลุเป้าหมาย

5. การใส่ใจในตัวผู้นำกลุ่มและเห็นด้วยกับนโยบายหรือวัตถุประสงค์ของกลุ่มในการปฏิบัติการจริงสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านและมีรูปแบบในการเคลื่อนไหวโดยสมาชิกในกลุ่มยอมรับได้ คือ การชุมนุมอย่างสงบและมีการยื่นข้อเสนอดโดยตัวแทนของกลุ่ม

สำหรับการเคลื่อนไหวหลังจากที่ประสบกับความสำเร็จในปัญหาโครงการ คจก. เมื่อสมาชิกมีความต้องการตรงกัน เพราะมีความเดือดร้อนกันมาก่อนหน้านี้แล้ว เกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ทำให้เป็นปัญหาที่รุนแรง พฤติกรรมทางการเมืองของสมาชิกที่จะแสดงออกจึงมีพลังในการต้องการที่จะผลักดันให้มีการล้มเลิกจนเป็นผลสำเร็จ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชาวบ้านเริ่มมองเห็นทางที่จะเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรวมกลุ่ม และเห็นความสำคัญของการมีกลุ่มเกิดขึ้น ลักษณะของการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มอาชีพ เนื่องมาจากสมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรแทบทั้งหมด